

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA VISOKO ŠOLSTVO,
ZNANOST IN INOVACIJE

Masarykova cesta 16
1000 Ljubljana
Slovenija
e-naslov: gp.mvzi@gov.si

Številka: 007-32/2025/18

Ljubljana, 23. 5. 2025

EVA 2025-3360-0004

GENERALNI SEKRETARIAT VLADE REPUBLIKE SLOVENIJE
gp.gs@gov.si

ZADEVA: Uredba o spremembi Uredbe o izvajanju znanstvenoraziskovalnega dela v skladu z načeli odprte znanosti

1. Predlog sklepov vlade:

Na podlagi 21. člena Zakona o Vladi Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 24/05 – uradno prečiščeno besedilo, 109/08, 38/10 – ZUKN, 8/12, 21/13, 47/13 – ZDU-1G, 65/14, 55/17 in 163/22) je Vlada Republike Slovenije na ... seji dne ... sprejela naslednji

SKLEP

Vlada Republike Slovenije je izdala Uredbo o spremembi Uredbe o izvajanju znanstvenoraziskovalnega dela v skladu z načeli odprte znanosti in jo objavi v Uradnem listu Republike Slovenije.

Barbara Kolenko Helbl
GENERALNA SEKTRETARKA

Priloga:

- besedilo predloga Uredbe o spremembi Uredbe o izvajanju znanstvenoraziskovalnega dela v skladu z načeli odprte znanosti

Sklep prejmejo:

- Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in inovacije,
- Služba Vlade Republike Slovenije za zakonodajo,
- Ministrstvo za finance,
- Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije

2. Predlog za obravnavo predloga zakona po nujnem ali skrajšanem postopku v državnem zboru z obrazložitvijo razlogov:

/

3.a Osebe, odgovorne za strokovno pripravo in usklajenost gradiva:

- dr. Igor Papič, minister
- dr. Jure Gašparič, državni sekretar
- dr. Tomaž Boh, generalni direktor, Direktorat za znanost in inovacije
- mag. Tanja Vertelj, namestnica generalnega direktorja, Direktorat za znanost in inovacije
- dr. Ivan Skubic, Sektor za znanost

3.b Zunanji strokovnjaki, ki so sodelovali pri pripravi dela ali celotnega gradiva:

Pri pripravi predloga Uredbe so sodelovali zunanji strokovnjaki:

- dr. Mojca Kotar, Univerza v Ljubljani;
- mag. Miro Pušnik, Centralna tehniška knjižnica Univerze v Ljubljani (oba izmed članov Strokovnega sveta Slovenske skupnosti odprte znanosti);
- dr. Mirjam Dular (Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije);

4. Predstavniki vlade, ki bodo sodelovali pri delu državnega zbora:

/

5. Kratek povzetek gradiva:

Uredba o spremembi Uredbe o izvajanju znanstvenoraziskovalnega dela v skladu z načeli odprte znanosti ureja spremembo prehodne upravičenosti stroškov odprtega dostopa v naročniških revijah (tako imenovani hibridni model znanstvenega založništva¹) upoštevajoč spremembo mednarodne usmeritve Koalicije S², katere člani smo preko Javne agencije za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (v nadaljevanju: ARIS).

15. člen Uredbe o izvajanju znanstvenoraziskovalnega dela v skladu z načeli odprte znanosti (Uradni list RS, št. 59/2023, v nadaljnjem besedilu: Uredba o odprti znanosti) je bil uveden leta 2023 in temelji na usmeritvah in aktivnostih Koalicije S iz leta 2018, ki pa so se v vmesnem času spremenile.

Koalicija S je želela (v obdobju od 2018 do 2024) preko uvedbe t.i. preoblikovalnih pogodb vplivati na spremembo poslovnih modelov multinacionalnih znanstvenih založnikov in do konca leta 2024 zagotoviti prehod iz hibridnih na polno odprtodostopne modele znanstvenega založništva. Ker se to ni uresničilo, oziroma, ker proces preoblikovanja znanstvenega založništva še ni zaključen, je Koalicija S s 1. 1. 2025 spremenila svoje usmeritve, ki se jim s predlogom obravnavanih spremembe prilagaja tudi Uredba o odprti znanosti.

Glavne rešitve Uredbe o spremembi Uredbe o izvajanju znanstvenoraziskovalnega dela v skladu z načeli odprte znanosti (glede na spremenjene usmeritve Koalicije S³) so:

- ne vsebuje več določb o preoblikovalnih pogodbah, temveč o pogodbah, ki vključujejo branje in odprtodostopno objavlanje;
- prehodno upravičenost stroškov odprtega dostopa v naročniških revijah podaljša do 30. 6. 2029.

Brez sprememb, ki jih uvaja predlagana Uredba o spremembi Uredbe o izvajanju znanstvenoraziskovalnega dela v skladu z načeli odprte znanosti, bi ukinili upravičenosti stroškov odprtega dostopa v naročniških revijah oziroma v hibridnem modelu znanstvenega objavlanja po juniju 2025 (kot je določeno v sedanji Uredbi o odprti znanosti). Slovenski javni financerji znanstvenoraziskovalne dejavnosti ne bi smeli več sofinancirati pogodb za branje in odprtodostopno objavlanje v takih revijah. Ker pa smo na področju odprtodostopnega znanstvenega založništva še vedno v prehodnem obdobju - kar pomeni, da na nekaterih področjih raziskav še ni ustreznih odprtodostopnih revij - je potrebno prehodno upravičenost stroškov odprtega dostopa v naročniških revijah iz 15. člena Uredbe o odprti znanosti prilagoditi tem razmeram in ga med drugim ustrezno podaljšati. Če ne bo ustrezno urejena prehodna upravičenost stroškov objave odprtodostopnih člankov v naročniških revijah, jih slovenski raziskovalci ne bodo mogli plačati iz sredstev pogodb o izvajanju znanstvenoraziskovalne dejavnosti (kot so na primer pogodbe o stabilnem financiranju znanstvenoraziskovalne dejavnosti, pogodbe o sofinanciranju raziskovalnih projektov in podobno), saj taka vrsta stroška ne bo več upravičeni strošek. Brez prilagoditve 15. člena Uredbe o odprti znanosti bi se za slovenske raziskovalce zato izrazilo zmanjšal nabor revij, v katerih lahko odprtodostopno objavljajo (odprtodostopno objavlanje znanstvenoraziskovalnih rezultatov javno financiranih raziskav je EU v svojih dokumentih uvedla kot obvezo, ki jo izvaja program Obzorje Evropa in države evropskega raziskovalnega prostora ERA, vključno s Slovenijo). Glede na to, da imajo raziskovalci v drugih državah članicah ERA v sedanjih razmerah, ko ekosistem odprtodostopnega založništva še ni vzpostavljen, to omogočeno, bomo s prilagoditvijo prehodne upravičenosti stroškov odprtega dostopa v naročniških revijah tudi v Sloveniji omogočili raziskovalcem enakovredno mednarodno sodelovanja in s tem povezano mednarodno konkurenčnost. Ocenjena poraba sredstev pogodb mednarodne znanstvene literature za branje in odprtodostopno objavlanje do leta 2029 je 22.390.000 EUR. Gre za večletne pogodbe, ker je sklepanje večletnih pogodb bistveno ugodnejše. Razdelitev sredstev pogodb po posameznih letih je predvidena v zneskih kot sledi 2025: 5.630.000 EUR; 2026: 5.630.000 EUR; 2027: 5.630.000 EUR; 2028: 4.000.000 EUR in 2029 1.500.000 EUR. Financiranje se izvaja s strani ARIS na osnovi vsakoletnega programa dela, ki ga financira MVZI. Sredstva se bodo zagotavljala na proračunski postavki 231469 Raziskovalno razvojna dejavnost. Kako bomo v Sloveniji uredili odprtodostopno objavlanje v naročniških revijah do konca prehodnega obdobja bo podrobneje proučeno v okviru javnega razpisa Ciljnega raziskovalnega programa

¹ <https://www.coalition-s.org/why-hybrid-journals-do-not-lead-to-full-and-immediate-open-access/>

² <https://www.coalition-s.org/about/>

³ <https://www.coalition-s.org/coalition-s-confirms-the-end-of-its-financial-support-for-open-access-publishing-under-transformative-arrangements-after-2024/>

2025 v razpisni temi »Razvoj strategije prehoda na vzdržne modele znanstvenega objavljanja, usklajene z dobrimi praksami v Evropskem raziskovalnem prostoru«.

6. Presoja posledic za:

a)	javnofinančna sredstva nad 40.000 EUR v tekočem in naslednjih treh letih	DA
b)	usklajenost slovenskega pravnega reda s pravnim redom Evropske unije	NE
c)	administrativne posledice	NE
č)	gospodarstvo, zlasti mala in srednja podjetja ter konkurenčnost podjetij	NE
d)	okolje, vključno s prostorskimi in varstvenimi vidiki	NE
e)	socialno področje	NE
f)	dokumente razvojnega načrtovanja: – nacionalne dokumente razvojnega načrtovanja – razvojne politike na ravni programov po strukturi razvojne klasifikacije programskega proračuna – razvojne dokumente Evropske unije in mednarodnih organizacij	NE

7.a Predstavitev ocene finančnih posledic nad 40.000 EUR:

I. Ocena finančnih posledic, ki niso načrtovane v sprejetem proračunu

	Tekoče leto (t)	t + 1	t + 2	t + 3
Predvideno povečanje (+) ali zmanjšanje (–) prihodkov državnega proračuna				
Predvideno povečanje (+) ali zmanjšanje (–) prihodkov občinskih proračunov				
Predvideno povečanje (+) ali zmanjšanje (–) odhodkov državnega proračuna				
Predvideno povečanje (+) ali zmanjšanje (–) odhodkov občinskih proračunov				
Predvideno povečanje (+) ali zmanjšanje (–) obveznosti za druga javnofinančna sredstva				

II. Finančne posledice za državni proračun

II.a Pravice porabe za izvedbo predlaganih rešitev so zagotovljene:

Ime proračunskega uporabnika	Šifra in naziv ukrepa, projekta	Šifra in naziv proračunske postavke	Znesek za tekoče leto (t)	Znesek za t + 1
3360 Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in inovacije	3330-23-0002 Podporne dejavnosti ZRD 2023-2027	231469 Raziskovalno razvojna dejavnost	5.630.000 EUR	5.630.000 EUR

II.b Manjkajoče pravice porabe bodo zagotovljene s prerazporeditvijo:

Ime proračunskega uporabnika	Šifra in naziv ukrepa, projekta	Šifra in naziv proračunske postavke	Znesek za tekoče leto (t)	Znesek za t + 1
SKUPAJ				
II.c Načrtovana nadomestitev zmanjšanih prihodkov in povečanih odhodkov proračuna:				
Novi prihodki	Znesek za tekoče leto (t)	Znesek za t + 1		
SKUPAJ				
OBRAZLOŽITEV:				
I. Ocena finančnih posledic, ki niso načrtovane v sprejetem proračunu				
Uredba o spremembi uredbe bo v prehodnem obdobju do 30. 6. 2029 omogočila ARIS, da financira stroške odprtega dostopa do znanstvenih objav v naročniških revijah. Ocenjena poraba sredstev pogodb mednarodne znanstvene literature za branje in odprtodostopno objavljanje do leta 2029 je 22.390.000 EUR. Gre za večletne pogodbe, ker je sklepanje večletnih pogodb bistveno ugodnejše. Razdelitev sredstev pogodb po posameznih letih je predvidena v zneskih kot sledi 2025: 5.630.000 EUR; 2026: 5.630.000 EUR; 2027: 5.630.000 EUR; 2028: 4.000.000 EUR in 2029 1.500.000 EUR. Financiranje se izvaja s strani ARIS na osnovi vsakoletnega programa dela, ki ga financira MVZI. Sredstva se bodo zagotavljala na proračunski postavki 231469 Raziskovalno razvojna dejavnost.				
7.b Predstavitev ocene finančnih posledic pod 40.000 EUR:				
/				
8. Predstavitev sodelovanja z združenji občin:				
Vsebina predloženega gradiva (predpisa) vpliva na:			NE	
- pristojnosti občin, - delovanje občin, - financiranje občin.				
Gradivo (predpis) je bilo poslano v mnenje:				
- Skupnosti občin Slovenije SOS: NE - Združenju občin Slovenije ZOS: NE - Združenju mestnih občin Slovenije ZMOS: NE				
Predlogi in pripombe združenj so bili upoštevani:				
- v celoti, - večinoma, - delno, - niso bili upoštevani.				
Bistveni predlogi in pripombe, ki niso bili upoštevani.				
9. Predstavitev sodelovanja javnosti:				
Gradivo je bilo predhodno objavljeno na spletni strani predlagatelja:			DA	
(Če je odgovor NE, navedite, zakaj ni bilo objavljeno.)				
/				
(Če je odgovor DA, navedite:				
Gradivo je bilo dne 13. 3. 2025 objavljeno na E-Demokraciji in z objavo s tem povezane novice tudi na spletni strani MVZI. Preko portala je bila k razpravi povabljen strokovna in druga javnost. K pripombam smo dodatno tudi pisno pozvali Slovensko skupnost odprte znanosti (SSOZ), Javno agencijo za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost RS (ARIS), Nacionalno agencijo Republike Slovenije za kakovost v visokem šolstvu (NAKVIS) in Sindikat vzgoje, izobraževanja, znanosti in kulture Slovenije (SVIZ).				

Javna razprava je trajala od 13. 3. 2025 do 9. 4. 2025. Na gradivo nismo prejeli pripomb.

10. Pri pripravi gradiva so bile upoštevane zahteve iz Resolucije o normativni dejavnosti:

DA

11. Gradivo je uvrščeno v delovni program vlade:

NE

dr. Jure Gašparič
državni sekretar

Priloge:

- Predlog Uredbe o spremembi Uredbe o izvajanju znanstvenoraziskovalnega dela v skladu z načeli odprte znanosti
- Obrazložitev predlaganih vsebinskih rešitev

Na podlagi 40. in 41. člena Zakona o znanstvenoraziskovalni in inovacijski dejavnosti (Uradni list RS, št. 186/21, 40/23 in 102/24) Vlada Republike Slovenije izdaja

U R E D B O

o spremembi Uredbe o izvajanju znanstvenoraziskovalnega dela v skladu z načeli odprte znanosti

1. člen

V Uredbi o izvajanju znanstvenoraziskovalnega dela v skladu z načeli odprte znanosti (Uradni list RS, št. 59/23) se 15. člen spremeni tako, da se glasi:

»15. člen

(prehodna upravičenost stroškov odprtega dostopa v naročniških revijah, tako imenovani hibridni model znanstvenega založništva)

(1) Financerji znanstvenoraziskovalne dejavnosti iz javnih virov v višini najmanj 50 % lahko ne glede na tretji odstavek 9. člena te uredbe najdlje do 30. junija 2029 sofinancirajo stroške objave odprtodostopnih znanstvenih člankov v naročniških revijah v okviru pogodb, ki vključujejo branje in odprtodostopno objavlanje, sklenjenih za potrebe izvajalcev znanstvenoraziskovalne dejavnosti.

(2) Če objave odprtodostopnih znanstvenih člankov v naročniških revijah ni mogoče zagotoviti v okviru pogodb iz prejšnjega odstavka (na primer če zmanjka vavčerjev za APC, pridobljenih s pogodbami iz prejšnjega odstavka, ali če pogodbe iz prejšnjega odstavka niso sklenjene ali če izvajalci znanstvenoraziskovalne dejavnosti vanje niso vključeni), lahko financerji znanstvenoraziskovalne dejavnosti financirajo stroške objave odprtodostopnih znanstvenih člankov v naročniških revijah v okviru pogodb o izvajanju znanstvenoraziskovalne dejavnosti, sklenjenih med financerji znanstvenoraziskovalne dejavnosti in izvajalci znanstvenoraziskovalne dejavnosti (na primer pogodbe o stabilnem financiranju znanstvenoraziskovalne dejavnosti, pogodbe o sofinanciranju raziskovalnih projektov ali pogodbe o drugih oblikah sofinanciranja znanstvenoraziskovalne dejavnosti).«.

KONČNA DOLOČBA

2. člen

(začetek veljavnosti)

Ta uredba začne veljati naslednji dan po objavi v Uradnem listu Republike Slovenije.

Št.

Ljubljana, dne ... 2025

EVA 2025-3360-0004

Vlada Republike Slovenije

dr. Robert Golob

predsednik

OBRAZLOŽITEV PREDLAGANIH VSEBINSKIH REŠITEV

Uvodna pojasnila

Z namenom ureditve in finančne vzdržnosti odprtodostopnega znanstvenega objavljanja se je Slovenija preko Javne agencije za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (v nadaljevanju: ARIS)⁴ leta 2018 včlanila v Koalicijo S⁵. Glavni cilj Koalicije S je spremeniti založniške prakse znanstvenega objavljanja iz zaprtodostopnega objavljanja v okviru naročniških revij (avtorji morajo v celoti prenesti materialne avtorske pravice, ki izhajajo iz javno financiranega znanstvenoraziskovalnega dela, na zasebne založnike, dostop do raziskovalnih člankov pa je plačljiv) v odprtodostopno objavljanje, kjer se plača pristojbina za objavo članka v odprtem dostopu (v nadaljevanju: APC oziroma »Article Processing Charge«), članek pa je za branje dostopen komurkoli z dostopom do interneta. Pri tem si avtorji pridržijo ustrezen obseg avtorskih pravic, vsebina pa je dostopna pod odprto licenco (dodatno k tej možnosti obstaja tudi t.i. diamantni model založništva, kjer založniki stroške izdajanja revij krijejo iz drugih virov. V takih, t.i. diamantnih revijah, ni stroška niti za avtorje niti za bralce).

Problem, ki se je pojavil, so naročniške revije, ki so za članke v odprtem dostopu uvedle dodatne pristojbine oziroma APC. Gre za t.i. hibridni model znanstvenega založništva oziroma poslovni model znanstvenih založnikov, praviloma multinacionalnih zasebnih znanstvenih založb, ki naročniške revije tržijo na način, da raziskovalna skupnost plačuje dvakrat. Najprej stroške naročnin, nato pa še pristojbine za odprti dostop posameznih člankov v naročniških revijah (APC). Hibridne revije zaradi takšnega poslovnega modela ne podpirajo prehoda na odprtodostopno znanstveno objavljanje, hkrati pa so za znanstveno skupnost dražje od odprtodostopnih znanstvenih revij⁶. Pri odprtodostopnih revijah (razen v primeru diamantnega modela založništva, kjer financerji pokrijejo pavšalne stroške izdajanja revije na način, da ni stroška niti za avtorje, niti za bralce) namreč plačamo samo APC, zaradi česar so skupni stroški v odprtodostopnih revijah za raziskovalno skupnost nižji. Čeprav je pri znanstvenih revijah ključna kakovost, pa je z vidika javnofinanciranega znanstvenoraziskovalnega dela enako pomembno tudi, da se zagotovi objave v odprtodostopnih revijah, stroški objav pa morajo biti vzdržni.

S tem namenom je Koalicija S podprla preoblikovalne pogodbe z založniki hibridnih revij in določila prehodno obdobje do 31. 12. 2024 kot skrajni rok za prehod v odprtodostopni poslovni model njihovega izdajanja⁷. To prehodno obdobje smo v Sloveniji uveljavili s 15. členom Uredbe o izvajanju znanstvenoraziskovalnega dela v skladu z načeli odprte znanosti (Uradni list RS, št. 59/23, v nadaljevanju: Uredba o odprti znanosti) in sicer na način, da se omogoči prehodna upravičenost stroškov odprtega dostopa v naročniških revijah – tako imenovani hibridni model znanstvenega založništva – še največ dve leti od uveljavitve Uredbe o odprti znanosti in sicer v primeru, da je z založnikom sklenjena preoblikovalna pogodba kot tudi: če APC-ji niso na voljo, če raziskovalna organizacija ni članica konzorcija za preoblikovalne pogodbe ali, če naročniška revija ni del preoblikovalnih pogodb. Ta rok se izteče 13. 6. 2025.

Koalicija S z uvedbo preoblikovalnih pogodb z zasebnimi multinacionalnimi založniki in uvedbo prehodnega obdobja ni uspela doseči zastavljenega cilja. Iz naročniškega hibridnega se je v odprtodostopni poslovni model objavljanja preoblikoval le manjši del revij. Preoblikovalnim pogodbam kot orodju za spreminjanje založniških praks iz naročniškega hibridnega v odprtodostopno objavljanje so se zato v Koaliciji S z 31.12. 2024 odpovedali. Članice Koalicije S so sedaj dogovorjene, da vprašanje prehoda na vzdržno odprtodostopno objavljanje, ki bo hkrati omogočilo objave v kakovostnih znanstvenih revijah, lahko uredijo na način, da si same izdelajo nacionalno strategijo prehoda v odprtodostopno znanstveno objavljanje, ki jim bo najbolj ustrezala.

Z Uredbo o spremembi Uredbe o izvajanju znanstvenoraziskovalnega dela v skladu z načeli odprte znanosti se tako prilagajamo spremenjenim določilom Koalicije S glede odprtodostopnega znanstvenega objavljanja v naročniških revijah - hibridni model znanstvenega založništva.

⁴ <https://www.aris-rs.si/sl/agencija/naloge.asp>

⁵ <https://www.coalition-s.org/about/>

⁶ <https://www.coalition-s.org/why-hybrid-journals-do-not-lead-to-full-and-immediate-open-access/>

⁷ <https://www.coalition-s.org/faq/why-do-coalition-s-funders-not-fund-hybrid-open-access/>

K 1. členu

V Uredbi o odprti znanosti se določba o prehodni upravičenosti stroškov odprtega dostopa v naročniških revijah v 15. členu glasi:

»Financerji znanstvenoraziskovalne dejavnosti iz javnih virov lahko ne glede na tretji odstavek 9. člena te uredbe še največ dve leti od uveljavitve te uredbe sofinancirajo odprti dostop do člankov v naročniških revijah, in sicer v naslednjih primerih:

- v okviru preoblikovalnih pogodb, ki jih je uvedla Koalicija S z znanstvenimi založniki za branje revij in odprtodostopno objavlanje v teh revijah (v nadaljnjem besedilu: preoblikovalne pogodbe),
- če javna raziskovalna organizacija ni članica skupine javnih raziskovalnih organizacij (v nadaljnjem besedilu: konzorcij) za preoblikovalne pogodbe,
- če zmanjka vavčerjev za APC, ki so bili pridobljeni s preoblikovalnimi pogodbami,
- če naročniške revije niso del preoblikovalnih pogodb (na primer kadar preoblikovalna pogodba z založnikom ni sklenjena zaradi premajhnega števila objav, kadar založnik preoblikovalnih pogodb nima v okviru svojih poslovnih modelov in zato pogodba ni mogoča, kadar slovenski konzorciji nimajo podpisane pogodbe z izbranim založnikom naročniških revij za branje).«

Z Uredbo o spremembi Uredbe o izvajanju znanstvenoraziskovalnega dela v skladu z načeli odprte znanosti (v nadaljevanju: Uredba o spremembi Uredbe o odprti znanosti) se 15. člen Uredbe o odprti znanosti spremeni na način, da navedeni člen:

- ne vsebuje več določb o preoblikovalnih pogodbah, temveč o pogodbah, ki vključujejo branje in odprtodostopno objavlanje;
- prehodno upravičenost stroškov odprtega dostopa v naročniških revijah podaljša do 30. 6. 2029.

Preoblikovalne pogodbe (ang. »transformative agreements«) in preoblikovalne revije so bile razvite v okviru Koalicije S z namenom spodbujanja založnikov mednarodne znanstvene literature, da v določenem časovnem obdobju svoje naročniške revije s povečano dinamiko odprtih objav v teh revijah (t.i. hibridni model naročniških revij z možnostjo odprtega objavljanja⁸) spremenijo v odprtodostopne.

Slovenija je z določitvijo dvoletnega prehodnega obdobja v 15. členu Uredbe o odprti znanosti⁹ sledila skupni strategiji Koalicije S, katere članica je ARIS. V okviru tako imenovanega Načrta S¹⁰ je Koalicija S predvidevala, da bo preoblikovanje naročniških revij v odprtodostopne zaključeno do leta 2024. Pričakovala je, da bodo konzorciji od leta 2025 naprej z založniki sklepali le še pogodbe za odprtodostopno objavlanje, branje člankov pa bo brezplačno.

Kljub temu, da se število odprtodostopnih revij iz leta v leto povečuje, so bili v Koaliciji S soočeni z dejstvom, da dinamika preoblikovanja naročniških hibridnih revij v odprtodostopne ne omogoča izpolnitve zadanih ciljev in da po izteku leta 2024 še vedno veliko znanstvenih revij ostaja v naročniškem hibridnem modelu. Zato so sprejeli stališče, da preoblikovalnih pogodb in preoblikovalnih revij po izteku leta 2024 sicer ne podpirajo več, vendar pa se posamezni financerji Koalicije S v okviru svojih nacionalnih strategij in organizacijskih shem še vedno lahko odločijo za (so)financiranje pogodb za branje in odprtodostopno objavlanje v naročniških hibridnih revijah (ang. »read and publish agreement«) tudi po letu 2024¹¹, za kar se je odločilo več članic Koalicije S, kot navajamo v nadaljevanju.

⁸ Hibridni model naročniških revij predstavlja znanstvene revije, ki so dostopne s plačano naročnino, vključujejo pa tudi možnosti plačila odprtega dostopa do posameznih člankov, za katere avtorji ali konzorciji v okviru pogodb dodatno plačajo pristojbino za odprtost (APC, ang. »article processing charge«).

⁹ Uredba o izvajanju znanstvenoraziskovalnega dela v skladu z načeli odprte znanosti. Uradni list RS, št. 59/2023. <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2023-01-1828/uredba-o-izvajanju-znanstvenoraziskovalnega-dela-v-skladu-z-naceli-odprte-znanosti>

¹⁰ <https://www.coalition-s.org/addendum-to-the-coalition-s-guidance-on-the-implementation-of-plan-s/principles-and-implementation/>

¹¹ <https://www.coalition-s.org/coalition-s-confirms-the-end-of-its-financial-support-for-open-access-publishing-under-transformative-arrangements-after-2024/>

Avstrijski financer FWF (Austrian Science Fund) je financiranje pogodb za branje in odprtodostopno objavljane podaljšal do konca leta 2027. Od leta 2028 naprej bo preko sredstev stabilnega financiranja (so)financiranje na voljo le za stroške objav v zlatih ali diamantnih odprtodostopnih revijah, ne pa za stroške objav v naročniških hibridnih revijah.¹²

Poleg Avstrije, ki ima z založniki sklenjenih 17 pogodb za branje in odprtodostopno objavljane, podaljšujejo sklepanje pogodb za branje in odprtodostopno objavljane preko konzorcijev z določenimi založniki tudi Nizozemska (33), Irska (20), Finska (16), Italija (8) in Francija (5), ki imajo po podatkih iz meseca februarja 2025 tovrstne pogodbe sklenjene najdlje do leta 2027 ter Poljska (4), ki ima tovrstne pogodbe sklenjene najdlje do konca leta 2025.¹³

Nemčija, ena vidnejših podpornic odprte znanosti nasploh, ki sicer ni članica Koalicije S, je v okviru konzorcijev sklenila nacionalne pogodbe za branje in odprtodostopno objavljane med drugim z naslednjimi založniki: Elsevier¹⁴, Springer Nature, Wiley, American Physical Society in Association for Computing Machinery. Navedene pogodbe so veljavne do konca leta 2028. S tremi založniki imajo podpisane pogodbe z veljavnostjo do konca leta 2027, s trinajstimi do konca leta 2026 in osemnajstimi do konca leta 2025.¹⁵

V letu 2025 imajo slovenski raziskovalci v okviru konzorcijev mednarodne znanstvene literature omogočeno branje in odprtodostopno objavljane v naročniških hibridnih revijah založb American Chemical Society (trajanje pogodbe 2025-2026), American Physical Society, American Psychological Association (2025), Association of Computing Machinery (2025-2027), De Gruyter, Elsevier (2025-2028), Emerald Publishing, IOP Publishing (2025-2027), IEEE (2025), Oxford University Press, Royal Society of Chemistry (2025), SAGE Publishing, Springer Nature (2023-2025), Taylor & Francis (2025), Wiley (2025-2027).¹⁶

15. člen Uredbe o odprti znanosti temelji na načrtih Koalicije S iz leta 2018, da bo preko preoblikovalnih pogodb tranzicija na področju odprtodostopnega znanstvenega objavljanja zaključena s koncem leta 2024. Ker se to ni uresničilo in proces preoblikovanja znanstvenega založništva še ni zaključen, je v tem delu potrebna sprememba Uredbe o odprti znanosti. Brez spremembe, ki jo uvaja predlagana Uredba o spremembi Uredbe o izvajanju znanstvenoraziskovalnega dela v skladu z načeli odprte znanosti, bi ukinili upravičenosti stroškov odprtega dostopa v naročniških revijah oziroma v hibridnem modelu naročniških revij po juniju 2025 (kot je določeno v sedanji Uredbi o odprti znanosti). Slovenski javni financerji ne bi smeli več sofinancirati pogodb za branje in odprtodostopno objavljane. Ker pa smo na področju odprtodostopnega znanstvenega založništva še vedno v tranziciji in na nekaterih področjih raziskav še ni ustreznih odprtodostopnih revij, ocenjujemo, da bi slovenski raziskovalci še vedno želeli odprtodostopno objavljati v naročniških revijah založnikov, navedenih v prejšnjem odstavku. Če ne bo podaljšana prehodna upravičenost stroškov objave odprtodostopnih člankov v naročniških revijah, jih slovenski raziskovalci tudi ne bodo mogli plačati iz sredstev pogodb o izvajanju znanstvenoraziskovalne dejavnosti, kot so na primer pogodbe o stabilnem financiranju znanstvenoraziskovalne dejavnosti, pogodbe o sofinanciranju raziskovalnih projektov in podobno, saj taka vrsta stroška ne bo več upravičeni strošek. Zaradi tega bi se za slovenske raziskovalce v sedanjih razmerah izrazilo zmanjšal nabor revij, v katerih lahko odprtodostopno objavljajo v skladu z načeli odprtega dostopa do rezultatov javno financiranega znanstvenoraziskovalnega dela. Ta načela je v svojih dokumentih EU uvedla kot obvezo (Obzorje Evropa in države ERA, vključno s Slovenijo). Glede na dejstvo, da imajo raziskovalci v drugih državah članicah evropskega raziskovalnega prostora (ERA) - v času, ko ekosistem odprtodostopnega založništva še ni vzpostavljen - to omogočeno, bi se s tem okrnila možnost enakovrednega mednarodnega sodelovanja slovenskih raziskovalcev ter s tem njihova konkurenčnost.

¹² <https://www.fwf.ac.at/en/funding/portfolio/communication/open-access-block-grant>

¹³ <https://esac-initiative.org/about/transformative-agreements/agreement-registry/> (vpogled februar 2025)

¹⁴ <https://openaccess.mpg.de/deal-elsevier-agreement>

¹⁵ <https://esac-initiative.org/about/transformative-agreements/agreement-registry/> (vpogled februar 2025)

¹⁶ <https://www.ctl.uni-lj.si/konzorciji-ctl/> in <https://mreznik.nuk.uni-lj.si/sl/odprta-znanost/ugodnosti-za-raziskovalce/>

Obdobje prehodne upravičenosti stroškov odprtega dostopa v naročniških revijah oziroma v hibridnem modelu naročniških revij mora biti usklajeno tudi z reformo vrednotenja in ocenjevanja znanstvenoraziskovalnega dela. Stališče Koalicije S je temeljilo tudi na pričakovanju, da se bo v državah iz katerih prihajajo članice Koalicije S, do konca leta 2024 reforma ocenjevanja v znanosti v pretežni meri že uresničila. Tudi pri teh spremembah je dinamika v državah ERA manj intenzivna od pričakovane. Ukinitve upravičenosti stroškov odprtega dostopa v naročniških revijah oziroma v hibridnem modelu naročniških revij bi privedla do problemov pri vrednotenju in ocenjevanju znanstvenoraziskovalnega dela v slovenskih raziskovalnih organizacijah. Slovenske javne raziskovalne organizacije reformo vrednotenja in ocenjevanja na institucionalni ravni urejajo s ciljem, da bi ključna vprašanja uredile do konca junija 2026¹⁷, vendar pa je ob tem potrebno upoštevati še prehodna obdobja posameznih pravnih aktov, ki določajo začetek uporabe in načine vrednotenja in ocenjevanja.

Uredba o spremembi Uredbe o odprti znanosti je zastavljena na način, da lahko financerji znanstvenoraziskovalne dejavnosti sofinancirajo stroške objave odprtodostopnih znanstvenih člankov v naročniških revijah v okviru pogodb, ki vključujejo branje in odprtodostopno objavlanje še najdlje do 30. 6. 2029 in sicer na način, da lahko že v času veljavnosti prehodnega obdobja prilagajajo razpoložljiva sredstva za ta namen oziroma jih zmanjšujejo glede na stanje in možnosti objavljanja v povsem odprtodostopnih znanstvenih revijah in/ali odprtodostopnih založniških platformah. Prav tako bodo lahko financerji znanstvenoraziskovalne dejavnosti sofinanciranje stroškov odprtega dostopa v naročniških revijah v prehodnem obdobju podrobneje urejali v okviru pogodb o izvajanju znanstvenoraziskovalne dejavnosti, sklenjenimi z izvajalci ter na ta način prilagajali koriščenje sredstev za ta namen glede na stanje in možnosti objavljanja v povsem odprtodostopnih znanstvenih revijah in/ali odprtodostopnih založniških platformah.

V nadaljevanju navajamo primere, ko bo v skladu z Uredbo o spremembi Uredbe o odprti znanosti v obdobju do 30. 6. 2029 še mogoče (so)financirati stroške objave odprtodostopnih znanstvenih člankov v naročniških revijah.

Prvi odstavek spremenjenega 15. člena:

- v okviru pogodb, ki vključujejo branje in odprtodostopno objavlanje

Pogodbe, ki vključujejo branje in odprtodostopno objavlanje, z mednarodnimi znanstvenimi založniki v Sloveniji sklepa Narodna in univerzitetna knjižnica (predvsem za področje družboslovja in humanistike, v nadaljevanju: NUK) in Centralna tehniška knjižnica Univerze v Ljubljani (predvsem za področje naravoslovja in tehnike, v nadaljevanju: CTK). NUK in CTK sta v vlogi upravljavcev konzorcijev, ki jih sestavljajo zainteresirane organizacije, izvajalci znanstvenoraziskovalne dejavnosti. Za pogodbo z izbranim mednarodnim znanstvenim založnikom se oblikuje konzorcij zainteresiranih izvajalcev znanstvenoraziskovalne dejavnosti, pri čemer pogodbo z založnikom v njihovem imenu sklene upravljavec konzorcija. Sredstva za financiranje pogodbe večinsko prispeva ARIS, delno pa tudi člani konzorcijev. Pogodbe za branje in odprtodostopno objavlanje niso vedno sklenjene samo v okviru konzorcijev izvajalcev znanstvenoraziskovalne dejavnosti. Npr. pogodba z Oxford University Press je sklenjena samo za Univerzo v Ljubljani.

Drugi odstavek spremenjenega 15. člena:

- če zmanjka vavčerjev za APC, pridobljenih s pogodbami iz prvega odstavka;

Število vavčerjev za stroške objave odprtodostopnih znanstvenih člankov (APC) je pri veliki večini založnikov omejeno. Število se določi glede na pričakovano število objav, ki je utemeljeno na številu objav v predhodnem letu in sprejemljivo ceno vavčerjev. Pri tem lahko prihaja do odstopanj. Proti koncu pogodbenega obdobja med izbranim založnikom in konzorcijem lahko vavčerjev za APC tudi zmanjka. S to prehodno določbo raziskovalcem, ki nimajo možnosti koriščenja vavčerjev za APC, ker so že bili porabljeni, omogočimo, da članek vseeno lahko objavijo v izbrani znanstveni reviji, odprtost pa zagotovijo s plačilom dodatnega APC, ki je upravičen strošek v okviru sredstev pogodb o izvajanju znanstvenoraziskovalne dejavnosti, sklenjenih med financerji in izvajalci. S tem zagotovimo integriteto in avtonomijo raziskovalcev pri izbiri načina odprte objave.

- če pogodbe iz prvega odstavka niso sklenjene oziroma če izvajalec vanje ni vključen;

¹⁷ <https://projekt-spoznaj.si/vsebinski-sklopi/>

Slovenski konzorciji omogočajo dostop do največjih servisov mednarodne znanstvene literature, ki delujejo v obliki hibridnega modela naročniških revij z možnostjo odprtega objavljanja, ne morejo pa do vseh. Prav tako so nekateri poznani servisi mednarodne znanstvene literature, ki modela pogodbe za branje in odprtodostopno objavljanje ne omogočajo (na primer znanstvene revije družine Nature založnika Springer Nature zaradi premajhnega števila objav iz Slovenije). S to prehodno določbo omogočamo, da raziskovalci v teh znanstvenih revijah lahko članke vseeno objavijo, odprtost pa zagotovijo s plačilom APC, ki je upravičen strošek v okviru sredstev pogodb o izvajanju znanstvenoraziskovalne dejavnosti, sklenjenih med financerji in izvajalci. S tem zagotovimo integriteto in avtonomijo raziskovalcev pri izbiri načina odprte objave.

Vsi izvajalci niso vključeni v konzorcije za dostop do mednarodne znanstvene literature. Raziskovalcem teh organizacij zato ni omogočeno, da koristijo vavčerje za APC. Enako velja za raziskovalce, ki niso člani nobene od raziskovalnih organizacij, a koristijo javna sredstva za znanstvenoraziskovalno dejavnost (na primer raziskovalci v nekaterih bolnišnicah, iz drugih izobraževalnih organizacij, iz podjetij in podobno). Ti raziskovalci bi bili zato brez te določbe v neenakopravnem položaju z raziskovalci, katerih raziskovalne organizacije so članice konzorcijev za dostop do mednarodne znanstvene literature.

V primeru, ko objave odprtodostopnih znanstvenih člankov ni mogoče zagotoviti preko pogodb za branje in odprtodostopno objavljanje (1. odstavek spremenjenega 15. člena), lahko financerji financirajo stroške objave odprtodostopnih znanstvenih člankov v naročniških revijah v okviru sredstev pogodb o izvajanju znanstvenoraziskovalne dejavnosti, sklenjenih med financerji in izvajalci (npr. sredstva stabilnega financiranja znanstvenoraziskovalne dejavnosti, sredstva (so)financiranja raziskovalnih projektov ali sredstva drugih oblik (so)financiranja znanstvenoraziskovalne dejavnosti iz javnih virov).

Pričakujemo, da se bo v obdobju do junija 2029 (štiri leta) znanstveno komuniciranje spremenilo v tej meri, da ne bodo več prevladovali naročniške revije, ampak bodo imeli raziskovalci za objave rezultatov raziskav že na voljo dovolj velik nabor kakovostnih odprtodostopnih revij in založniških platform. Ena od pomembnih aktivnosti v tej smeri je podpis izjave s strani ARIS o nameri za sodelovanje s platformo ORE (»Open Research Europe«)¹⁸ za odprtodostopno znanstveno objavljanje. To je začetek splošne možnosti objav publikacij na tej platformi in jo pričakujemo v letu 2026. Prav tako je Slovenija z letom 2025 kot polnopravna članica pristopila v SCOAP3¹⁹, kjer je za raziskovalce s področja fizike delcev omogočeno brezplačno odprtodostopno objavljanje v večjem številu znanstvenih revij.

V naslednjih štirih letih, do junija 2029, imamo v okviru slovenskih konzorcijev mednarodne znanstvene literature sklenjene dokaj ugodne pogodbe z založniki. Najdalj trajajoča je pogodba z založnikom Elsevier, kjer je vključenih največ znanstvenih revij, in sicer do konca leta 2028. Te pogodbe ni smiselno predčasno prekinjati, kar je prav tako vplivalo na določitev prehodnega obdobja v tem členu.

V obdobju do junija 2029 bo Slovenija:

- spremljala in se vključevala v razvoj na področju odprtodostopnega znanstvenega objavljanja,
- aktivno delovala v okviru Koalicije S glede obravnave teh vprašanj,
- se aktivno vključevala v mednarodne aktivnosti (ORE, SCOAP3 ...),
- aktivna pri uvajanju pravice do sekundarnega publiciranja (SPR)²⁰,
- preko zastavljenega Akcijskega načrta za odprto znanost²¹ na nacionalnem nivoju dodatno razvijala odprtodostopno nacionalno znanstveno založništvo (Ukrep 6.2.6),

¹⁸ <https://www.aris-rs.si/sl/obvestila/25/pristop-platforma-ORE-jan25.asp>

¹⁹ <https://scoap3.org>

²⁰ <https://www.enssib.fr/bibliotheque-numerique/documents/71573-secondary-publishing-rights-in-europe.pdf>

²¹

<https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwww.gov.si%2Fassets%2Fministrstva%2FMVZ%2FZnanost%2FNacionalne-strategije-in-dokumenti%2FAkcijski-nacrt-za-odprto-znanost-za-izvedbo-Ukrepa-6.2.docx&wdOrigin=BROWSELINK>

- podpirala aktivnosti javnih raziskovalnih organizacij pri uvajanju reforme ocenjevanja znanosti v okviru Koalicije za napredek vrednotenja raziskovanja (Coalition for Advancing Research Assessment, CoARA²²), zlasti na področju kariernega ocenjevanja raziskovalcev,
- izdelala, po zgledu ostalih držav evropskega raziskovalnega prostora, nacionalno strategijo za prehod v vzdržno odprtodostopno znanstveno objavljanje v okviru odprtodostopnih znanstvenih revij, platform za odprtodostopno znanstveno objavljanje ter drugih primernih načinov (razpis za tovrstni CRP²³ projekt je že v teku),
- uredila vse potrebno, da bo odprtodostopno znanstveno komuniciranje lahko nemoteno potekalo tudi po tem obdobju.

²² <https://coara.eu>

²³ <https://www.aris-rs.si/sl/progproj/crp/razpisi/25/razp-crp-25.asp>